

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXVI. évf.

1901. September—October.

5-ik füzet.

Történelmi pillanatok forrásai.

Egyházi beszéd.¹

Filippib. 4, 12. Tudok megaláz-
kodni és tudok bővölködni is.

Nem mindennapi érzelem az, mely e pillanatban lelkemet eltölti. Hogyan is lehetne másképpen az? Fénylő szeméitek, melyekből öröm sugárzik, melyeken százéves siralmak után az öröm könnycsepje ragyogással megjelenik; ünneplő ruháitok, diszes öltönyeitek, melyeket ez alkalomra ékességül magatokra öltöttetek, s melyeknek a szárait is az örömtől dobogó szív érzései rezegetetik meg: mutatják, hogy nem közönséges nap ez! Nem mindennapi érzelem az, mely e pillanatban lelkemet eltölti. És hogyan is lehetne másképpen? A gondolatok, melyek lelketekből fölszállanak, a magasságot keresik; az eszmék, melyek a lélek mélyén támadnak, szellemeteket mélységes mély dolgokra viszik. Nem! nem közönséges nap ez! És nem mindennapi az érzelem, mely lelkemet e pillanatban eltölti!

Szemeim nem látnak arannyal bévont diadalmi szekeret, nem látnak diadalmenetet, hol a győzedelmes hőst a sokaság örömujjongása, üdvkiáltása üdvözli; nem látnak feltűzött tündöklő fegyverekét, melyeket visel a győzedelemben részes kíséret; füleim se hallanak harsogó zenét, a melyben tombol a győzelemmámor. De a mit szemeim látnak, a mit füleim hallanak, a mit belőletek a távolságon is átérzek, s a mit magamban érzek, az mégis az: hogy a mit most értünk, történelmi pillanat, a mit most értünk, fenséges, dicsó

¹ Elmondott a kolozsvári unitárius templomban sept. 22 én a főtanács alkalmával, az új unitárius collegium fölvatása napján.

történelmi pillanat! . . . Kisértsük meg megvilágosítani azt annak a szavaival, ki a kereszténységbe a legmagasztosabb, a legnagyobb-szerű történelmet írta.

Az ápostol azt mondja, tudott megalázkodni. Megalázkodni! értitek-e e szót? Megalázkodni, — lehet-e azzal történelmet fölvilágosítani? Megalázkodni, oh az lehet az emberiség átka, az ember legnagyobb gyalázata, lealacsonyító rabszolgaság; vagy lehet az emberiség áldása, az ember legmagasabb dicsősége, fenséges, dicső történelem. Megalázkodni, Kelet rabszolga ruháját ölteni föl és a milliókkal az emberi méltóságot zsarnok trónok előtt a porig alázni, vagy pedig épp a megalázkodás által azt a méltóságot, mely az embernek adatott, az istenség trónjáig fölemelni. Megalázkodni, szegénynek, szűkölködőnek lenni, éhséget, nélkülözést és minden szükségét elviselni tudni, a testiekben önmagától mindent megtagadni, jóllétről, kényelemről lemondani, mindenről lemondani, de egyről soha, egyet mindig megtartani, egyet áruba soha nem bocsátni, azt a mi fénylőbb, ragyogóbb, mint minden drága kincs, melyet érette adnának esérébe, azt a mi nagyobb fénynyel sugározza be, inkább ékesíti az emberi homlokot, mint a drágakövekkel ékitett legfényesebb királyi szalag! . . . És megalázkodni, nemcsak a testiekben, hanem a mi még nehezebb, az értelmiekben is. Megalázkodni, a mi az értelmi örökséghez hosszú időn, százéveken keresztül tapadt, mind ez előítéletek és babonák közt, melyek ezrek fölött nyertek uralmat, s melyekre létüket építik az ezrek felett az elbizakodott hatalmak, mindez előítéletek és babonák közt, melyek képzelmét, indulatot, szenvedélyt tüzelnek, s már-már harezba visznek, egyszerre hirtelen nem érezni mást, mint a lelken az alázatosság átvonulását és . . . aztán nem látni mást, mint e megalázkodás dicsőségét, fényes felhő, mennyei világosság csodás megjelenését.

Az ápostol tudott megalázkodni, tudott szegény, szűkölködő lenni, tudott másképpen is megalázkodni és fényes felhőbe jutni, tudott.

És megalázkodni nem tudtunk-e mi is? Apostolaitoknak szükségét, éhséget kellett szenvedni, és ők azt, a mit ma bámultok, hősi lemondással, önmegtagadással elszenvedni bírták; a hívők maguk apostolokká magasztosultak és a szorongattatások idején úgy álltak a jobbak, mint oszlop, melynek szilárdságáról a hatalom csábító, csengő aranya tehetlenül visszahullott. Nem megalázkodás volt-e ez? Tudomány-intézetetek egyik otthont a másik után elvesztve, emez egyszerű falak, veszsőszálakból font, szegényes falak közt lakozott, és lakozott, birt lakozni, lakozni tudott; tanítómestereiken a bársonytalár szakadozott, ruházatuk elhalványult, színe hagyott, tanítómestereitek, tudjátok, látjátok, ah, élő martyrok! Nem megalázkodás volt-e ez?! És nem látta-e egyházatok azt a megalázkodást is, melyet az eszmeharez viharai előznek meg, s mely után következnek égi jelenések, előmlése a mennyei világosságnak a lélek felett, csodás látományok, hallása kimondhatatlan beszédeknek? Egyházatok látta ezt a megalázkodást is, a legnagyobbat, fényes felhőjét, elragadtatását apostoloknak, mikor a lélek magába új kijelentéseket fogad és a százévek tévedéseinek homályából újra születik Krisztus evangeliuma e világnak; egyházatok látta e megalázkodást is!

E megalázkodások az emberiség dicsősége!

E megalázkodásokból születnek, e megalázkodásokból jönnek elő a léleknek ama bámultatos mozzanatai, e megalázkodásokból a nagy hiteseim, e megalázkodásokból az emberiség számára a hit-történelmek!

És én e fenséges pillanatnak, a melyet most értünk és a melynek örvendezünk, a forrását és számunkra a tanulságát mindennek előtt e dicső megalázkodásokban olvasom.

Az apostol tudott bővölködni is. A léleknek szenvedő ereje, ez ellenálló és befogadó, a világnak ellentálló, de az isteni hatásnak engedő, az isteni hatást befogadó erő hatalmas eleme minden nemes történelemnek; a léleknek szenvedő ereje a prófétai és apos-

toli nagyság jelzője ; a léleknek szenvedő ereje a hívőkben az egyháznak megvívhatatlan erőssége. De vannak még más elemei is a nemes történelmeknek. Bővölködni, gazdagságnak, vagyonnak birtokában lenni, bővölködni, ah, a hanyatló Róma mulató helyein mámorba fulva dőzsölni, illatos és tüzes cyprusi bor mellett szilaj lantot verni ; vagy pedig a makedoniai város gazdag ajándékával az új világ templomát építeni, „az Istennek kedves és kellemetes áldozat drágálatos illatjánál“ szent zsolozsmát, a jövő zenéjét zengeni. Bővölködni, gazdagsággal, vagyonnal bőségben élni, fényűző lakomákon a finomult izlés minden igényét kielégíteni, minden táplálékát élvezni, és azonkívül egyébire nem gondolni, csak a fejedelmi és népjóság adományából vagyont vagyonra halmozni ki tudja kinek, mely hatalomnak számára, vagy egyszerű eledellel megelégedni és minden vagyont a községeknek, gyülekezeteknek adni, áldozni . . . És bővölködni, gazdag erőknél lenni a birtokában, és bővölködni, minden kiható erőt, minden erényt, az ember egész cselekvő hatalmát, bátorságot és szellemi adományt egy ellenséges világ közepett, királyok és törvényszékek előtt és lázongó tömegek előtt és között a szent ügyért odaállítani, és tűzön és vizen, felszított nemzeti gyűlölet árján s a régi világ háborgó tengerén keresztül ezer akadályt legyőzni, ezer akadályt elsöpreni, hogy nyíljék az út . . . az új világ számára, hadd ragyogjon föl az új világ diadalmas napja !

Pál apostol tudott bővölködni és a kereszténység történelmébe nagyszerű, csodás történelmet írni.

És bővölködni tudunk mi is. A fejedelem bőkezősége megnyílik és az, ki ezt az egyházat alapította, hatalmas szellemével Krisztus evangéliumát új fényben ragyogtatva, a vagyont a nép felvilágosítására a tudomány intézeteinek, tanintézeteknek szentelteti a fejedelmekkel. Nem bővölködés, nemes bővölködés volt-e az ? A fejedelmi kegy nem hint már többé ránk sugárt, más idő ! zord idő rohamban küldi ránk pusztító viharát . . . és a hívők áldozatából, a gazdag adományából és a szegény filléreiből, a hívők áldozataiból teremtetnek új intézetek a tudománynak és műveltségnek. Nem bővölködés, nemes bővölködés volt-e ez ? „Nem illik nekünk dicse-

kednünk“. De hát mondjátok, mondja meg ez a világ, nem bővölködni tudott-e ez egyház mindazokban az erőkben és erényekben, melyekkel nemes és szent ügyekért munkálnak mindenha. Nem volt-e meg ez egyház fiaiban és leányaiban a hazaszeretet? Hogyha szívök lánggal égett, nem lángolt-e, nem lángolt-e benne tiszta hazaszeretet. Mikor a haza veszélyben volt, nem voltak-e ők ott, nem harczoltak-e a nemzeti zászlók alatt a hősök közt hős fiai a hit-szabadságnak. Egy fejedelem, ki közülünk támadott, nem ontotta-e a nemzeti elvért, ügyért a csatatéren pirosló vérét, és százan és ezeren a szabadságért?! A nemzet szellemi életének folyamába a mi lelkeinkből is ömlött az ihlet, a szellemárja; tudománykincseinek halmán ott vagyon fölírva tehetségeink szorgalma, alkotó munkája. A polgári kötelességek teljesítése ez egyház tagjainak mindenha erénye! És nem hozott ez egyház minden erőt, minden erényt, nem hozta-e a szellem teremtő hatalmát és az erkölcs hatalmas erejét ama nagy és szent célra, hogy az idők változatain át nem lankadó buzgalommal, törhetetlen hittel ama magasztos eszményt szolgálja, hogy a Jézus Krisztus kereszténységét, boldogító voltát és békéjét a világ előtt minél tisztább fényben, világosságban, szellemen világotlassa?! Nem bővölködni tudott-e ez egyház?!

„Nem illik nekünk dicsekednünk“. De nem, mi semmiben sem voltunk, vagyunk alábbvalók más apostoloknál!

És e bővölködésből, e bővölködésekből születnek a nemes történelmi tények, e bővölködések maguk a történelmi élet, a nemes történelmek.

És e fenséges történelmi pillanatot, a bővölködés amaz idejét, mely most vagyon, e fenséges, e százévekre szóló történelmi pillanatot eme nemes bővölködésekben olvashatjátok, olvassátok.

Tudtunk megalázkodni és tudtunk bővölködni. És fogunk-e tudni, fogunk-e tudni?! Ah, lehet-e arra számítani, hogy a jövő nemzedékek, mikor mindenütt, mindenfelé a hasznosságelv keríti hatalmába, hálozza bé a lelkeket, tudni fognak megalázkodni és készek lesznek nemesen bővölködni? Ah, lehet-e kételkedni abban?! Hát nem lesz-e a jövő nemzedékeknek is nemesen érző szive, hát

el fog-e pusztulni az emberiség nemessége, nem lesz-e a magasabb gondolatok, a szellemiek iránt fogékony lelke, és nem lesz-e kereszténységünknek hatalma, hogy a nemesen érző sziveket, a fogékony lelkeket magával ragadja, hogy megalázkodásukból és bővölködésük-ből szülessenek új fenséges történelmi pillanatok!

Tudunk megalázkodni, tudunk bővölködni és... tudunk hálaát adni. Megtanultuk azt is a Krisztus apostolatól, ki mikor egy új világrészt szavának hatalmával meghódított, Korinthusban, Filippi-ben, Ephezusban és más helyeken fölépítette a kereszténységnek az új otthonokat, hálaát ad Istennek, Istennek ad hálaát, hogy az ő erőtlenségeiben megdicsőítette magát. „Az Istennek, a mi Atyánk-nak dicsőség!”

Hálára nyílnak, hálára buzdulnak a mi ajkaink is, hogy dicsér-jenek tégedet oh Isten! hálára, hogy a mi gyöngye erőnk által esodálatos dolgot miveltél, hogy a mi erőtlenségünkben megdicsőítetted magadat. Nem, nem magunknak tulajdonítjuk a sikert, hanem isteni segedelmednek. Tied, egyedül tied a siker, tied a dicsőség! Belső harezainkban te vezérlettel; lelkünkben szent lelkekből volt a fény; a veszélyben te erősítettél türelemre, kitartásra; szabadságharezo-sainkat te tüzelted küzdelemre, harezra. Te ihletted az áldozókat, te ihletted őt, ki mérték felett, egész életet áldozott, szent érzéssel munkát, fejedelmi vagyont. Tőled az ihlet, melylyel a művész szel-leme alkotott, teremtett. És tőled a böles vezérlet, a mely diadalra vitte ezt az ügyet. Tőled sokaknak irántunk való jóindulata. Tőled ez érzelmeiben, lelkében fölemelkedett nép, tőled e fenséges, dicső történelmi pillanat!... Néked legyen azért dicséret, dicsőség mind-örökkön örökké! Amen.

PÉTERFI DÉNES.

A tekintély helye a vallásban.

II.

Vallási tudatunk és hitünk alapja: az egyéni intuitio, észre-vétel az erkölcsi és szellemi igazságok világában. Ez az egész emberi nemnek közös tulajdona, a mennyiben t. i. kisebb-nagyobb mértékben mindnyájunkban föllelhető. A próféta, ki a múlt és jelen eseményeiből kiindulva, a bekövetkező jövőre irányítja tekintetünket, ki össze tudja fűzni a jelenben láthatót a még láthatatlannal, e közös emberi tulajdonságokat magasabb fokban bírja másoknál, és ez által különbözik tőlük. Mindez igen természetesnek látszik sokak előtt, míg mások azt a kérdést teszik fel, hogy ha ez csakugyan így van, adhat-e akkor nekünk Isten valóságos apocalypsis, t. i. közvetlen, gyors feltárását örökkévaló tényeknek, melyek kívül esnek tehetségeink, munkálkodásunk körén, de melyek mégis e körre átalakítólag hatnak? A kérdés azonban itt nem az, hogy mit tehet vagy nem tehet Isten, a ki mindenható, hanem az, hogy az isteniből mit tud befogadni az emberi erő. Erre nézve két ténynyel kell leszámolnunk; először, az emberi erő nincsen úgy alkotva, hogy örökös tények hirtelen való feltárását elfogadhassa — és, hogy a föld, mely kimért törvények szerint folytatja pályáját, szintén nem lehet ilyen dolgok véghezvitelének színhelye; másodsor pedig, az emberi tehetségek csakis szellemi és erkölcsi örök igazságok befogadását bírják meg. Az az apocalypsis, mely ez igazságok fölötti dolgokat igyekszik közvetíteni, egy isteni személy incarnatioját kell hogy föltételezze; ilyen dolgot azonban emberi tanúság soha meg sem is közelíthet, mert minden közvetített vízió csak a közvetítőhöz viszi az embert, nem pedig az igazságok forrásához; s mint-hogy ilyen dolgokban a közvetítő eszköz csak emberi lehetne, az emberi életben az abszolút isteni tekintély munkája meg is szűnnék.

Jézus maga, kit az egész világ legalább is egyik legnagyobb prófétának ismer, minden apocalyptikus kérdést válasz nélkül hagyott,